

Hvor godt leser voksne nordmenn?

28

Et utvalg av nordmenn i alderen 16 til 65 år får i disse dager besøk av intervjuere fra Statistisk sentralbyrå som vil se hva de får ut av det de leser. Leseferdighetsundersøkelsen skal ikke først og fremst finne ut om vi har lært oss å lese eller ikke, mer interessant er det hvor godt vi leser. Forstår vi nok av all den informasjonen vi overøses med til å kunne fungere tilfredsstillende i et moderne samfunn? Undersøkelsen inngår i et internasjonalt sammenliknende prosjekt.

Egil Midtlyng og Agnes Aall Ritland

Et utvalg på 5 500 personer mellom 16 og 65 år bosatt i hele landet er trukket ut til å delta i leseferdighetsundersøkelsen. Intervjuperioden begynte i november 1997 og vil strekke seg ut sommeren 1998.

Hvorfor en leseferdighetsundersøkelse?

I de senere år er det blitt fokusert på at leseferdighet er en viktig faktor for den videre økonomiske utviklingen i de vestlige industrilandene. I vår del av verden mestrer de aller fleste lesekunsten i tradisjonell forstand. Nå er imidlertid leseferdighetsbegrepet blitt mer kompleks, og omfatter mer enn å gjøre et skille mellom det å kunne lese eller ikke kunne lese. Det forventes at vi skal kunne bearbeide og nyttiggjøre oss mange ulike typer av

skriftlig informasjon både i arbeidslivet og i fritiden. Begrepet leseferdigheter defineres som "de ferdigheter som kreves for å bearbeide informasjon for å kunne bruke skriftlig materiell som forekommer i yrkeslivet, i hjemmet og i samfunnet for øvrig" (OECD 1997). I vårt kompliserte samfunn er kravene til leseferdighet skjerpet betydelig. Den som ikke mestrer denne ferdigheten godt nok, risikerer å møte problemer både i arbeids- og dagligliv.

Økt kunnskap og kjennskap til befolkningens leseferdighet vil kunne bidra til å utvikle metoder og opplegg for å kunne forbedre nivået innenfor bestemte grupper av individer. På et samfunnsnivå er undersøkelsen viktig fordi leseferdighet betraktes som en sentral faktor for

Et omfattende samarbeidsprosjekt

Kartleggingen av leseferdigheter blant voksne i Norge gjennomføres av Statistisk sentralbyrå (SSB) i samarbeid med Senter for leseforskning i Stavanger. Statistisk sentralbyrå har ansvaret for metode og datainnsamling, mens Senter for leseforskning har det lesefaglige ansvaret for undersøkelsen. Dette innebærer at de har hatt ansvar for oversettelsen av tekstmaterialet og skal foreta den nasjonale analysen av datamaterialet. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet er sammen med Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Arbeidsdirektoratet oppdragsgivere for den norske delen av prosjektet. Statistics Canada, som er SSBs søsterorganisasjon, er internasjonal koordinator for undersøkelsen. Det var også denne institusjonen som sammen med OECD igangsatte undersøkelsen. Forskningsinstituttet Educational Testing Service (ETS) i Princeton, USA har det metodiske ansvaret.

Internasjonal undersøkelse

Undersøkelsen er en del av et internasjonalt forskningsprogram, som forkortet omtales som SIALS (Second International Adult Literacy Study). Second indikerer at dette er den andre internasjonale leseferdighetsundersøkelsen som gjennomføres. Den første leseferdighetsundersøkelsen, forkortet kalt IALS (International Adult Literacy Study), ble gjennomført i perioden 1993-1996 i 12 land (Australia, Belgia, Canada, Irland, Nederland, New Zealand, Polen, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tyskland og USA) (OECD 1996). SIALS skal gjennomføres i 1998 i blant annet Norge, Danmark og Finland. Høsten 1999 vil man kunne presentere sammenliknbare data om voksnes leseferdigheter fra rundt 22 land.

den økonomiske utviklingen i de vestlige industrilandene. Målsettingen for de internasjonale leseferdighetsundersøkelsene kan sammenfattes i følgende to punkter:

1. Å utvikle måleinstrumenter - undersøkelsesmetoder som gir muligheter for å kartlegge og sammenlikne leseferdighet i forhold til ulike typer av skriftlig materiale.
2. Å bruke disse instrumentene til å beskrive og sammenlikne ulike kvaliteter ved leseferdighetene blant voksne i forskjellige land.

Undersøkelsesopplegget

Det som særpreger leseferdighetsundersøkelsen er kombinasjonen av en intervjumetode med personutvalg og testingsmetoder som anvendes i forbindelse med utdanning og opplæring. Undersøkelsesopplegget består av et bakgrunnsintervju og noen leseoppgaver. Bakgrunnsintervjuet har først og fremst til formål å samle inn opplysninger om persons utdanning, opplæring og yrkesaktivitet. En persons leseferdigheter vil for en stor del avhenge av vedkommendes bakgrunn. For å få et innblikk i ulike faktorer påvirkning på en persons leseferdigheter, blir respondentene stilt noen spørsmål om egen og foreldres utdanning og etnisk bakgrunn, eget arbeid, språkferdigheter og hva og hvor mye de leser.

Leseoppgavene har ulik vanskelighetsgrad, og alle har tilknytning til situasjoner vi møter i dagliglivet. De er utviklet på bakgrunn av psykometrisk metode. Dette er en kartleggingsmetode som har til hensikt å måle ulike egenskaper ved personen på en mer objektiv måte enn hva som er mulig i vanlige intervjuundersøkelser. Når man bedømmer en persons leseferdighetsnivå inn-

går leseoppgaver på tre ulike skalaer:

- *Prosaskalaen* dekker lesekunnskaper og -ferdigheter som kreves for å forstå og bruke informasjon hentet fra tekster i blant annet aviser og tidsskrifter.
- *Dokumentskalaen* omhandler leseferdigheter i forbindelse med bruk av tabeller, diagram og skjema.
- *Den kvantitative skalaen* omhandler kunnskaper og ferdigheter som kreves for å gjøre beregninger med tallmaterieell i forskjellige typer dokumenter og tekster.

Innen hvert av områdene får hver person en poengsum som beregnes ut fra antall riktige svar de får på testen. Poengsummene blir deretter skalert etter en fempunktsskala. Inndelingen av skalaen er empirisk bestemt. Den gir uttrykk for evnen til informasjonsbearbeiding, og kan anvendes til analyser blant annet på bakgrunn av opplysninger om kjønn, alder, yrke og utdanning.

Er det mange kvinnelige lærere i Hellas?

På neste side ser vi et eksempel på en av de letteste leseoppgavene. Her ser man en oversikt over andelen kvinnelige lærere i forskjellige land. Respondentene blir bedt om å identifisere andelen av lærere i Hellas som er kvinner. Dette er en oppgave innenfor den såkalte dokumentskalaen.

Kvalitetskravene til en internasjonal undersøkelse av denne typen må være strenge. Dette gjelder blant annet måten undersøkelsen gjennomføres på, og det gjelder ikke minst kvaliteten på oversettelsen av det tekstmaterialet som deltakerne skal arbeide med. For å sikre dette

best mulig, er alle deltakerlandene pålagt å gjennomføre og få godkjent en pilotundersøkelse før de får starte sin hovedundersøkelse. Her blir alle leddene testet ut kvantitativt for samtlige av deltakerlandene med tanke på sammenliknbarhet.

Fem leseferdighetsnivåer

Fempunktsskalaen som resultatene skaleres etter, deler personene inn i fem ulike nivåer på de tre leseferdighetsområdene. Nivåene er bestemt slik at:

- Nivå 1 omfatter personer med svært svake leseferdigheter.
- Nivå 2 omfatter de som bare er i stand til å lese materiale som er lettlest, enkelt utformet, og med oppgaver som ikke er vanskelige.
- Nivå 3 omfatter de som har evne til å integrere ulike informasjonskilder og løse mer sammensatte problemer.
- Nivå 4/5 omfatter de med evne til mer avansert informasjonsbearbeiding og problemløsning.

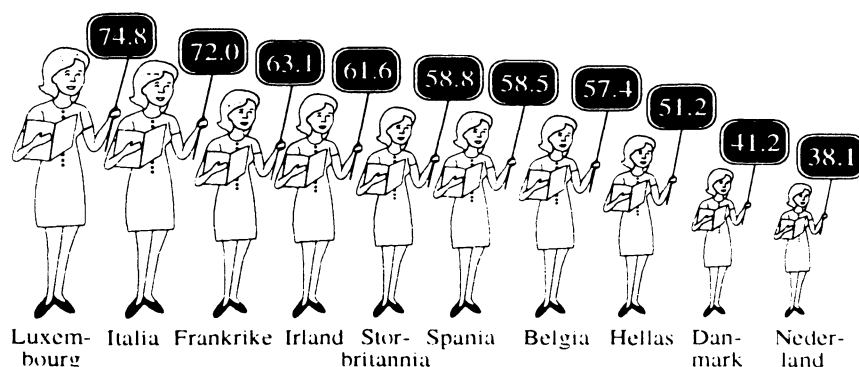
For å beherske de sammensatte kravene som det moderne samfunnet krever i arbeids- og hverdagsliv, mener ekspertene at det er nødvendig å ligge på nivå 3 eller over.

Leseferdigheter internasjonalt

Figur 1 viser den anslåtte andelen av den voksne befolkningen som ligger på de ulike leseferdighetsnivåene i de 12 deltakerlandene. Landene er rangert etter den samlede andelen som ligger på nivå 3 og nivå 4/5. Figuren viser fordelingen på prosalesing, dokumentlesing og fordelingen på kvantitativ lesing. De som ligger på nivå 1 og nivå 2 er representert i søylene under

FÅ KVINNER VED KATETERET I NEDERLAND

Det er få kvinner blant lærerne i Nederland sammenliknet med andre land. I de fleste andre land er flertallet av lærerne kvinner. Men tar vi med tallene for inspektører og rektorer, blir andelen en god del lavere, og kvinnene er i mindretall i alle land.

Prosentvis andel kvinnelige lærere (barnehage og grunnskole).

referanselinjen, og de på nivå 3 og 4/5 er representert i søylene over.

En viss andel i alle de 12 landene er fordelt på de ulike nivåene på hver av de tre leseferdighetsskalaene. Det er imidlertid store forskjeller mellom landene i fordelingen på hvert nivå. Når vi måler evnen til kvantitativ lesing, er for eksempel den samlede andelen på nivå 3 og 4/5 lik i Belgia (den flamske delen) og Sveits (den tyske delen), mens andelen på nivå 4/5 er større i den belgiske enn i den sveitsiske befolkningen.

Nær sammenheng mellom leseferdighet og jobbmuligheter

Blant de viktigste nøkkelfunnene som er gjort på basis av resultatene fra de 12 landene som allerede har gjennomført undersøkelsene er:

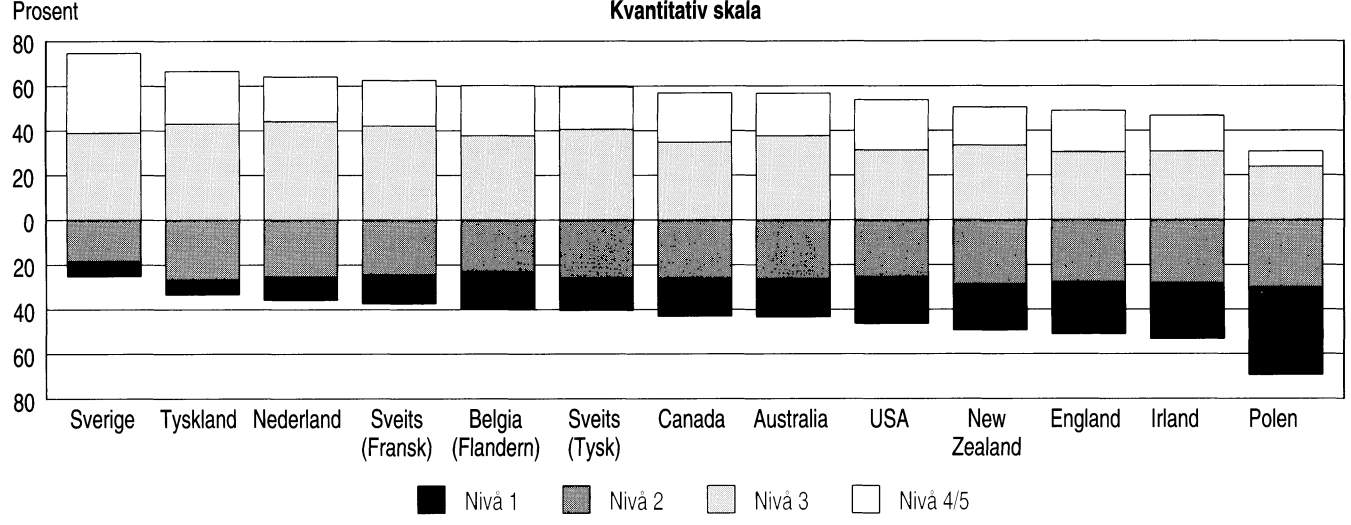
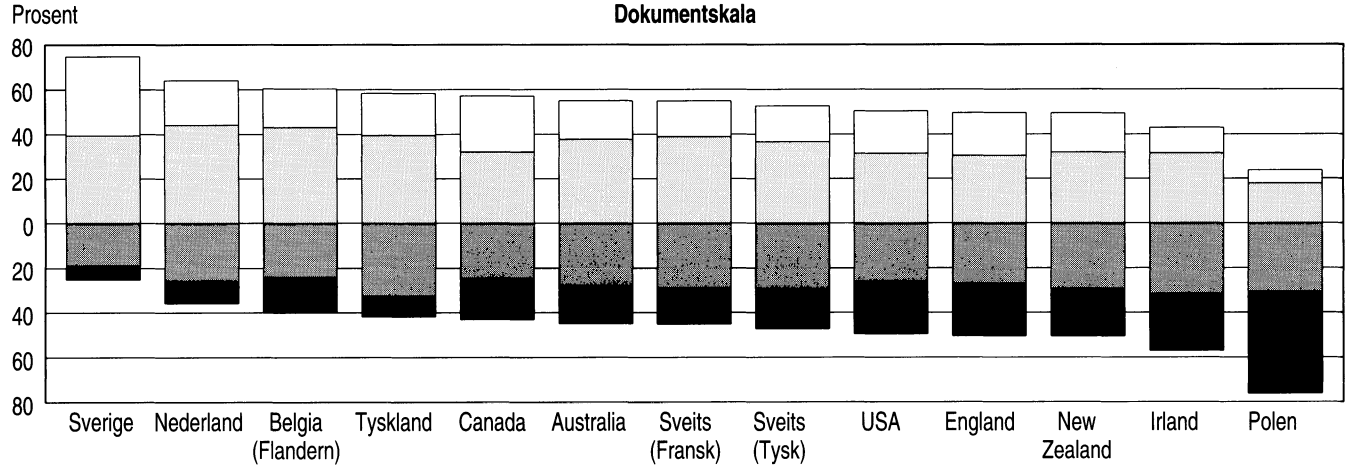
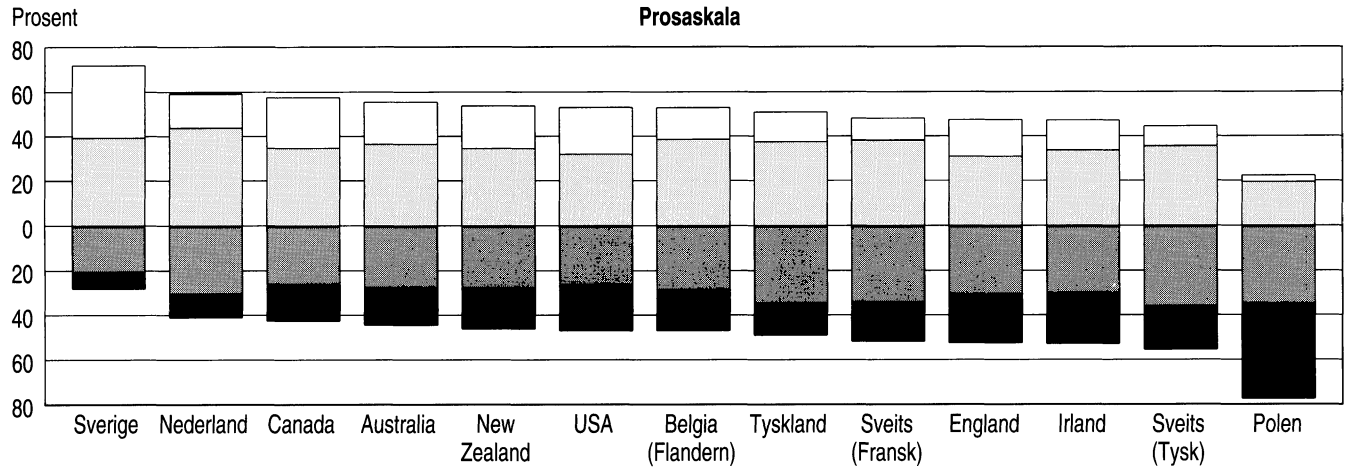
For det første er det interessante forskjeller mellom de ulike landene. Sverige peker seg ut som det landet som har størst andel av befolkningen på de tre øverste ferdighetsnivåene på alle tre skalaene. Andre land kommer også bra ut, eksempelvis Nederland og Canada, men her er det større variasjoner i utslagene på de tre forskjellige skalaene.

Polen skiller seg ut ved å komme dårligst ut på alle tre skalaene.

For det andre: Når vi ser de aktuelle landene under ett, har ca. 20 prosent av den voksne befolkningen leseferdigheter tilsvarende det som er definert som laveste nivå. Dette innebærer at de bare er i stand til å mestre helt enkle leseoppgaver i hverdagslivet. Bare et mindretall av de dårligste leserne opplever imidlertid at de har et leseproblem.

Den internasjonale undersøkelsen påviste videre at det er en nær sammenheng mellom leseferdighet og sysselsetting. Personer som fungerer på det laveste nivået med

Figur 1: Andelen av den voksne befolkningen 16-65 år, fordelt etter ulike leseferdighetsnivåer

Kilde: Literacy Skills for the Knowledge Society, OECD 1997

hensyn til leseferdighet har fire til tolv ganger så store sjanser for arbeidsledighet, sammenliknet med dem som skårer høyest. Leseferdighet synes med andre ord å være en sentral faktor for å lykkes på arbeidsmarkedet. Av de ferdighetene en person tilegner seg i løpet av en utdanning, er kanskje evnen til å lese det som gir størst økonomisk uttelling for arbeidstakerne.

Utdanningsnivå er imidlertid ikke et entydig mål for leseferdigheter. Utdanning, arbeidserfaring og dyktighet belønnes dessuten forskjellig i de ulike OECD-landene. Selv om det er en forholdsvis sterk sammenheng mellom lesedyktighet og utdanningsnivå, er den også sammensatt og paradoksal. Mange voksne har greid å nå en forholdsvis høy lesedyktighet på tross av lite utdanning. Motsatt er det også mange med lavt lesedyktighetsnivå som har en forholdsvis høy utdanning.

Leseferdigheter opprettholdes og styrkes gjennom stadig bruk. Mens skolegang er viktig for et grunnleggende fundament, viser dataene at det i hovedsak er gjennom daglige aktiviteter, enten på jobben eller hjemme, at det er mulig å forbedre sine leseferdigheter.

Hvordan står det til i Norge?

Det knytter seg selvfølgelig store forventninger til de norske resultatene. Den første offisielle publiseringen av disse vil skje samtidig med en ny publisering av de internasjonale resultatene, som tidligst vil finne sted mot slutten av 1999. Materialet vil gi en enestående mulighet til å analysere hvilken betydning leseferdighetene har i Norge, og hvordan det norske samfunnet står i forhold til andre land. Ikke minst vil dette være interessant for våre utdannings- og arbeidsmyndigheter, samt for partene i arbeidslivet.

Litteratur

OECD (1996): *Literacy, Economy and Society, Results of the First International Adult Literacy Survey.*

OECD (1997): *Literacy Skills for the Knowledge Society.*

Egil Midtlyng (*emi@ssb.no*) er planlegger i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser.

Agnes Aall Ritland (*ari@ssb.no*) er planlegger i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser.